

دستگیر نایل

« رفیق و یا برادر؟.....»

در فرهنگ سیاسی و ادبی، واژه گان را علاوه بر معنی اصلی آن، به معانی و تعبیر های گوناگون، نیز بکار می برند. و چه بسا که از آن، سوء تعبیر و فهم نادرست هم می نمایند. از جمله این واژه گان که در ادبیات سیاسی کشور ما طی نیم قرن مورد استفاده قرار گرفته یکی هم، واژه (رفیق) است. رفیق، به معنی دوست، همراه، و به معنی هم‌رزم، هم پیمان ، هم‌باور به یک آر مان سیاسی و هدف مشخص ، بکار برده شده است. با وجود آمدن سازمانها، احزاب و گروههای « چپ » در افغانستان ، از دههء چهل به اینسو، واژه (رفیق) ، به هم‌پیمانان، هم‌رزمان اندیشه ها و ایدیولوژی های چپ ، کار برد پیدا کرد.

با به حاکمیت رسیدن حزب دموکراتیک خلق افغانستان توسط یک کودتای نظامی از پایان دههء پنجاه خورشیدی ، تا اوایل دههء هفتاد که برخی عمال و رهبران این حزب بر مردم و مخالفان سیاسی خود ستمهای فراوان راوا داشتند و به سرکوب خونین اپوزیسیون خود پرداختند، مردم، و حتی مخالفان سیاسی و ایدیولوژیک این حزب، دشمن واژهء زیبا و آهنگین (رفیق) هم شدند. حالا هم با گذشت بیش از پا نزده

سال ل از سقوط حاکمیت آن حزب، در بسا از گرد همایی ها و جلسات و اجتماعات روشنفکران افغان در امریکا و اروپا که آدم می بیند و میشنود، مخالفان حزب خلق، حتی در مجالس عادی نیز، کاربرد واژهء (رفیق) را نا جایز و نا مناسب تلقی کرده و همان همپیمان سیاسی و اندیشه ای دانسته عکس العمل منفی نشان می دهند. و چه بسا که تمنا می کنند که از کار برد کلمهء (رفیق) پرهیز شود. البته که مخالفت روشنفکران راستگرا و به اصطلاح مجاهدین در این رابطه شدید تر از دیگر مخالفان بنظر می رسد. آنها ترجیح میدهند بجای واژهء رفیق، (برادر) را بکار ببرند. در ادبیات سیاسی کشور ما، واژه های رفیق و برادر و « اندیوال » (اصطلاح سوسیال دموکراتها) خیلی هم معمول شده است. اصطلاح اندیوال، حالا از مد، افتاده و برادر که از (انا ملامونون اخوت) « مومنان، برادر یکدیگر اند » اقتباس شده و رفیق، خیلی بر زبان ها نشسته است.

حال ببینیم که واژه های « رفیق » و « برادر » در ادب و شعر فارسی _ دری چه معنا های لطیف و دلنشین دارند که ما نا دانسته به آن می تازیم و در کار برد آنها با یکدیگر به نزاع بر می خیزیم و حتی خون یکدیگر را هم می ریزانیم. حضرت حافظ، داشتن رفیق شفیق و مهربان را از موفقیت های زنده گی و سعادت مندی انسان میداند:

_ « مقام امن و می بیغش و رفیق شفیق

گرت مدام میسر شود، زهی توفیق »

و رفیق شفیق و درست پیمان را دوست دارد. و توصیه میکند که در دوستی و رفاقت خود انسان باید حریف گرمی و سردی های دوست خود باشد.:

_ « اگر رفیق شفیقی، درست پیمان باش

حریف خانه و گرمابه و گلستان باش »

در جای دیگر حافظ، رفیق خوب را با بخت نیکخواه، (بخت بلند) یکی میداند:

_ « دلا، رفیق سفر، بخت نیکخواهت بس

نسیم روضه شیراز ، پیک راهت بس »

و در چنان زمانهء ایکه فریب و زهد ریا کارانه، بازار گرم دارد رفیق خالی از خلل و بی ریا و بی عیب را فقط صراحی و می ناب و سفینهء غزل میداند:

_ « در این زمانه رفیقی که خالی از خلل است

صراحی و می ناب و سفینهء غزل است»

رفیق و دوست مهربان و یار همدم را سعدی هم دوست دارد:

_ « رفیق مهربان و یار همدم همه کس دوست میدارند و من، هم

بیدل، بیت زیبایی دارد که میگوید. رفیق وحشت تنهایی و غربت انسان غیر از داغ
دل، دیگر چه کسی است؟:

– « رفیق وحشت من، غیر داغ دل نمی باشد

در این غربتسرا، خورشید تنها گرد را مانم»

بیت دیگر از بیدل که از رفیقان نا اهل و دوستان ریا کار، شکوه کرده است:

– « بر بیکسی ام ، رحم نکردند رفیقان

فریاد به پیش کی، من زار، بگریم؟»

در جای دیگر، رفیقان و دوستان همدل خود را برای آباد ساختن ویرانه های دل، یعنی
شاد ساختن انسان ها دعوت میکنند. تعمیر دلها به ویرانه تبدیل شده اند یعنی هر جا که
دل است ، ویرانه است و انسان ها بیچاره و دل شکسته شده اند. باید به تعمیر دلها
شتافت:

– « رفیقان، شتابی که آنجا رویم

در این دشت دل نام، ویرانه ایست»

شیخ سعدی، حکایات و ابیات دل انگیزی در تعریف و بیان رفیق و دوست در کتاب (

گلستان) خود دارد که عبرت آمیز اند:

« یکی از رفیقان ، شکایت روزگار نا مساعد ، به نزد من آورد که: کفاف اندک دارم، و

عیال بسیار، و طاقت بار فاقه، نمی آرم...»

در حکایت دیگر می نویسد: « رفیقی داشتم که سالها با هم سفر کرده بودیم و نمک

خورده و بیکران حقوق، ثابت شده. آخر، به سبب نفعی اندک، آزار خاطر من روا داشت و

دوستی، سپری شد. و با اینهمه از هر دو طرف ، دل بستگی بود.» (گلستان _ ص ۱۲۵)

سعدی، دهها غزل با قافیهء « دوست» دارد که اکثر آنها، همان معنی رفیق را می

رساند. یعنی نزدیک ترین هم پیمان وهم رزم.:

_ « دشمنم را بد نمی خواهم که آن بد بخت را

این عقوبت بس که بیند دوست، همزانوی دوست»

صایب تبریزی هم بهترین دوست را به معنای رفیق بکار برده است:

_ « میشوند از سرد مهری، دوستان از هم جدا

برگها را می کند، باد خزان ، از هم جدا»

طوری که گفتم، کار برد واژهء (رفیق) اصطلاح امروزه نیست که گویا روشنفکران چپ ، از آن استفاده کرده باشند. بلکه از گذشته های بسیار دور، معمول بوده و برای عزیز ترین دوست بکار برده می شده است. مرد ها و زن ها و دختران و پسران عاشق هم، بهترین دوست و معشوق خود را « رفیق » و « رفیقه » می گفتند. بعد سیاسی (رفیق) از گذشته های دور هم در میان روشنفکران خراسان معمول بوده است. میگویند که جنبش اسما عیلیان، دوستان همرمزم وهم پیمانان سیاسی و عقیدتی خود را (رفیق) خطاب میکردند. رفیقی، و رفیق باز هم به کسانی میگفتند که پره و جنبه باز بوده و در مقام مخالفت با حریف خود، می ایستاده است.

کار برد (برادر) در مقابل (رفیق) که برخی از روشنفکران دینی از آن استفاده میکنند، هم توجیهی و معنایی دارد. « برادر » بیشتر جنبهء خونی دارد، تا بعد سیاسی. اما آدمها به آن بعد سیاسی هم داده اند. کشمکش برادران برای کسب قدرت و میراث دار قدرت شدن جنگ برادران برای گرفتن امتیاز و حق میراث و غیره. ما، در تاریخ شاهد بوده ایم که همیشه برادر کلان، میراث خوار تاج و تخت و مال و ثروت پدر و سلاطین و شاهان بوده است. فرزندان آدم، برادر هم بوده اند اما، در تقسیم قدرت و میراث، برابر نبوده اند. با وصف همخون بودن، تاریخ نشان داده است که برادران در حق یکدیگر هیچگاه با انصاف عمل نکرده اند. از برادران یوسف گرفته تا موسی (هارون) و برادران خاندان سدوزایی و محمدزایی و برادران سیاسی و عقیدتی سران مجاهدین، چه کار

هاییکه در حق یکدیگر نکرده اند. همان کاریکه رفقای چپ کشور ما ، در حق استادان خود کردند، دیدیم که برادران همدین، همعقیده و هم‌رزم و مجاهد نیز در حق برادران مجاهد خود (مزاری و مسعود) هم، انجام دادند:

« عزیز مصر، به رگم برادران غیور

ز قعر چاه برآمد، به اوج ماه، رسید (حافظ)

_ « برادرانه بیا، قسمتی کنیم رقیب

جهان و آنچه در او هست از تو، یار از من

ببینید، با رقیب (طرف مقابل، خصم) ، برادرانه!! ارزش ها را تقسیم میکند. اما این تقسیم برادرانه چگونه هست؟ دنیا و همه بدیها و پلشتی هایش را به رقیب میدهد. و بهترین ارزش (یار) را که مظهر زیبایی و خوبیها و حقیقت مطلق است، از ان خود میداند. خوب اگر واژه ی رفیق را با همه خوبی ها و زیبایی آن کنار بگذاریم و یکدیگر را (برادر) خطاب کنیم، مگر میتواند فقط نام گذاری ، خوی و خصلت ما آدمیان خود خواه و جاه طلب را تغییر بدهد؟ اگر آدم ها مرتکب گناه و خطا و جنایتکاری ها میشوند، گناه این واژه های زیبا و دلنشین چی است که ما انسان ها یکی را خوب و دیگری را بد تلقی می کنیم؟ از انصاف نگذریم، مولانا کار برد واژه « برادر » را بسیار خوب ادا کرده است. او، برادر را نه بمعنی دوست، رفیق، همدین و هم‌باور، بلکه به معنی انسان ، بکار برده است.:

– « ای برادر، تو همان اندیشه ای

مابقی تو، استخوان و ریشه ای»

مقصود مولانا از کار برد « برادر» همان انسان است. یعنی ای انسان، تو فقط بخاطر داشتن اندیشه ات، انسان شناخته شده ای. در غیر آن ، اگر اندیشه و تفکر انسان نباشد، جز مستی از استخوان و گوشت، چیز دیگری نیستی.

در بیت های ذیل، مولانا از « برادر»، دوست و رفیق همدین، همباور و موحد را مراد معنی کرده است:

– « در سایه خدایی، خسپند نیک بختان   زنهار ای برادر، جای دگر نخسپی!»

یعنی نیک بختی و سعادت مندی، خفتن در زیر سایه لطف خداوند است. مبادا ای دوست که از این رحمت دوری گزینی.:

– انجیر فروش را، چه بهتر   انجیر فروشی، ای برادر

ما، گاو شتر کنیم ، قربان   از بهر قدوم هر برادر

همانگونه که واژه رفیق، بعد سیاسی دارد، یعنی به هم‌رزم و همباور خود خطاب میشود، خوب ترین دوست، حتی معشوق خود را آدم « رفیق» میگوید حضرت خواجه شیراز،

از غربت انسان در این خراب آباد، تا برگشت به آن اصلها و ریشه ها، انسان را به آهو
تشبیه کرده میگوید:

«الا ای آهوی وحشی، کجایی مرا با توست، چندین آشنایی

دو تنها و دو سرگردان دو بیکس دد و دامت کمین از پیش و از پس

چه خواهد شد بگوید ای رفیقان رفیق بیکسان، یار غریبان!»

(هالند_ مارچ ۲۰۰۷)

۲۰۰۷-۰۳-۲۴

www.ayenda.org